

A magyarországi felsőoktatási és kutatási támogatások hasznosulása az egyes magyar kisebbségi régiókban

Szerk. Bíró A. Zoltán, Alutus Kiadó, Csíkszereda, 2005, 142 lap

Magyarország az utóbbi másfél évtizedben sokféle támogatással segíti a kisebbségi magyar felsőoktatást és tudományos kutatást egyaránt. Azt azonban a legutóbbi idő-kig senki sem tekintette át, hogy ezeket a támogatásokat miként hasznosította a környező országok magyarsága. Ezért is érdemel megkülönböztetett figyelmet a Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Program keretében Berényi Dénes akadémikus – a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottságának elnöke – vezetésével végzett hároméves kutatás, mely – hazai és határon túli magyar kutatók együttműködésével – a magyarországi támogatások hasznosulását vizsgálta meg a határon túli kisebbségi magyar régiókban. Eredményeiről 2005. április 4-én és 5-én kerekasztal konferenciát tartottak Csíkszeredában. A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Műszaki és Társadalomtudományi Kara nemcsak megszervezte ezt a konferenciát, hanem Bíró A. Zoltán szerkesztésében ki is adta az elhangzott előadások és hozzászólások szerkesztett változatát.

A támogatásoknak csak akkor van értelmük, ha azok eredményeket hoznak. Ennek a kutatási programnak az volt a célja, hogy bemutassa az eddigi támogatások eredményeit, és föltárja, hol és hogyan kell javítani, módosítani az eddigi támogatási gyakorlaton.

Minden nemzet elemi érdeke és igénye az, hogy tagjait egyenlő esélyek biztosításával erősítse meg nemzeti tudatukban. A szülőföldön maradás és a valamely nemzethez tartozás elemi emberi jog. Ezt a jogot nem szabad hátrányos megkülönbözte-

tésekkel csorbítani. A kisebbségi lét viszont a mi régiókban legtöbb esetben hátrányos helyzetet jelent, miközben a kisebbségi személyiség – két kultúra, két nép ismerete révén – mindkét nemzet számára különleges emberi érték is. Elemi szükség az, hogy a kisebbség megteremthesse európai normák szerinti fejlődésének feltételeit és lehetőségeit. A közismert történelmi és politikai abszurdítások következtében a magyar kisebbségek rendkívül nehéz évtizedeket éltek át, létszámban és szellemi erőben is megfogyatkoztak, de az új évezred küszöbén azt is remélik az új Európától, hogy végre ők is otthonra találhatnak szülőföldjükön. Az úgynevezett anyanemzetek világszerte támogatják a különféle okokból kisebbségi létbe jutott tagjaikat. A kisebbségi magyarság magyarországi támogatása tehát nem különleges kedvezmény, hanem elemi emberi jogok érvényre juttatásának segítése. Olyan segítség, amelyet a kisebbség a maga különleges léthelyzete révén szellemi, lelki és tudományos értékekkel viszonz is.

Minden országnak elemi kötelessége, hogy polgárait azonos jogokban és lehetőségekben részesítse. A magyarországi oktatási és tudományos támogatások nem a velünk szomszédos országok feladatát veszik át, hanem a szomszédos országokban élő magyarságnak a kisebbségi léthelyzetéből eredő hátrányait próbálják csökkenteni.

A csíkszeredai konferencia előadói valamennyien azt hangsúlyozták, hogy a támogatások hasznosulásának tudományos megvizsgálása alapvető fontosságú a továbbfejlesztésükhöz, az olyan társadalom kialakításához, amelyben a kisebbségi ma-

gyarság is megfelelő válaszokat képes adni a kor kihívásaira, s nem a menekülésben látja jövőjének egyetlen esélyét.

Bálint-Pataki József – akkor a Határon Túli Magyarok Hivatalának az elnöke – bevezető előadásában azt hangsúlyozta, hogy a magyarországi támogatási rendszer az utóbbi másfél évtizedben jelentős módosulásokon ment keresztül. Egyre jobban támaszkodik a határon túli szakmai testületek javaslataira, döntéseire. Ennek eredményeképpen olyan megoldások sora jött létre, amelyek a szülőföldön való képzés és továbbképzés lehetőségeit bővítették. „Az agyelszívást eredményező magyarországi alap- és posztgraduális képzések helyébe egyre határozottabban a szülőföldi magyartannyelvű felsőoktatás fejlesztésének és a szülőföldi ösztöndíjrendszer kibővítésének stratégiája és e stratégia megvalósítása lépett”. Az utóbbi másfél évtizedben a határon túli magyar felsőoktatás önálló intézmények sorával bővült. Új lehetőségeket jelent az elektronikus kommunikáció fejlődése is. A kutatások eredményeinek ismeretében fontos elvként fogalmazódott meg a bevezető előadásban az is, hogy az utóbbi másfél évben létrejött magyarnyelvű intézményhálózatot az uniós elvekkel összhangban kell továbbfejleszteni.

Ez biztosíthatná a magyarság szellemi- lelki összetartozástudatának a megerősítését, a kárpát-medencei magyarság minden részének egyenlő emberi esélyeit a művelődésben és a tudományban egyaránt.

Célkitűzések, eredmények, távlatok című összegző tanulmányában Berényi Dénes rámutat arra, hogy ez a kutatás a magyarországi támogatásoknak csak a 15–16%-át kitevő felsőoktatási és kutatási célokra fordított összegek hasznosítását vizsgálja, de a felsőoktatást és a kutatást sohasem szabad szembeállítani az anyanyelvi alsó- és középfokú oktatással a fontosság

tekintetében, hiszen ezek egymás nélkül nem létezhetnek. Az értelmiségképzésnek pedig a felsőoktatás és a kutatás a beteljesítője, e nélkül nincs értelmiség, az pedig „történelmi tény, hogy megfelelő értelmiség nélkül egy kisebbség eltűnik, felmorzsolódik”. Joggal hangsúlyozza azt is, hogy a felsőoktatásra és kutatásra fordított támogatások csak akkor érik el céljukat, ha a határon túli magyar intézmények biztosítani tudják az utánpótlást és a továbbképzést. A kutatás legfőbb következtetése pedig az, hogy a határon túli vezető magyar értelmiség véleménye szerint igazában nem támogatásra van szükség, hanem „a határon túli magyar tudományosság integrálására a magyar és az európai felsőoktatási és kutatási térségbe”. Az anyaországi és a határon túli magyar kutatók és intézmények közös programjaival lehet ezt megvalósítani úgy, hogy a lehetőségek szerint be kell vonni a munkába a környező nemzetek kutatóit is: „A magyar kutatók és a magyar tudományosság bizonyos értelemben a katalizátor szerepét játszhatják a kárpát-medencei tudományos együttműködésben. Mindehhez viszont nélkülözhetetlen egy megfelelő stratégia kidolgozása” – hangsúlyozza Berényi Dénes. Az általa vezetett kutatási program egyfajta modellt is jelent a támogatási hasznosulások további vizsgálatához. Arról is tanúskodik, hogy a határon túli magyar felsőoktatás és kutatás programját állandóan újítanunk, változtatnunk kell a gyors idő követelményei szerint. Ami ma hasznos és korszerű, arról egyáltalán nem biztos, hogy holnap alkalmazható. A felsőoktatásban a kihelyezett tagozatok például eleinte nélkülözhetetlen kezdeményezései voltak a határon túli magyar felsőoktatásnak. Az utóbbi években létrejött önálló határon túli magyar intézmények azonban ezek szerepét jórészt átvették. Ugyanez vonatkozik a határon túliak magyarországi

doktorképzésére. Egy évtizeddel ezelőtt ez volt az utánpótlás legfontosabb bázisa. Mára viszont a „szülőföldön történő doktorképzést” kell előnyben részesíteni, s magyarországi (vagy más országbeli) részképzéssel segíteni.

A kutatási program vezetőjének összegzését jól alapozták meg és jól egészítik ki az egyes rész tanulmányok. Kozma Tamás és Rébay Magdolna *Kisebbségi egyetemalapítások Közép- és Kelet-Európában* című tanulmánya néhány kiemelt szempont alapján tekinti át tizenkét új intézmény létrejöttének változatokban gazdag történetét. Egyed Albert a magyar felsőoktatási és kutatásfejlesztési támogatáspolitikai sok-sok bizonytalanságát, esetlegességét tárja fel, a támogatáspolitikai újragondolásához ad megfontolandó javaslatokat. Tóth Pál Péter a magyarországi főiskolák és egyetemek határon kívülre kihelyezett tagozatainak a kisebbségi régiókban betöltött szerepét, valamint a Domus és doktori ösztöndíjak hasznosulását vizsgálja. Majd hozzászólásokként közli a kötet az egyes régiókból kérdőíves módszerrel szerzett vélemények összegző áttekintését ugyanezekről a támogatási formákról. Tóth Károly felvidéki, Gábrity-Molnár Irén vajdasági és Bíró A. Zoltán erdélyi felméréseinek eredménye árnyalt képet ad ezekről a támogatási formákról. Benda István–Hardi Tamás–Mezei István tanulmánya a Kárpát-medencében található felsőoktatási intézmények határon átnyúló kapcsolatairól ad elemző áttekintést. Hangsúlyozzák ők is, hogy „a határon túli magyarság közösségi megmaradásának elsőrendű feltétele a megfelelő összetételű értelmiség”. Ennek képzésében nagy szerepet játszanak a magyarországi intézmények, melyek közel félezer oktatója segítette az utóbbi tíz-tizenkét évben a kisebbségi magyarság felsőfokú képzését. A jövő felé tekintve ők is megfogalmazzák azt az

igényt, hogy „célszerű a hazai és a határon túli felsőoktatást egységben fejleszteni”. Előttük is a határokon átnyúló magyar „tudásrégió” kialakulásának lehetősége körvonalazódik.

Sok-sok gondolatot, elképzelést fogalmaztak meg a konferencián a kisebbségi magyar felsőoktatással és tudományos kutatással kapcsolatban. Külön hangsúlyt kapott – Berényi Dénes második előadásában – a tudományos utánpótlás és továbbképzés ügye. Ennek a szempontjából is nagyon fontos a „határokon belüli és kívüli magyar tudományosság integrálása, részben a magyar tudomány gazdagítására, részben katalizátor szerep betöltésére a szomszédos országok tudományossága és a magyar tudományosság között az EU célkitűzések figyelembe vételével”.

Ujváry Gábor eligazító információkban is gazdag tanulmánya a hungarológia intézményrendszerének fejlődését, és a magyar mint idegen nyelv külföldi egyetemi oktatásának a történetét és mai helyzetét tekinti át. Arra is rámutat, hogy a hungarológia külföldi oktatásában egyre inkább új, modernebb diszciplínák bevezetését igénylik a hagyományos nyelvészet- és irodalomközpontú képzés helyett.

A kötet zárófejezetei arról adtak áttekintést, hogy a magyarországi felsőoktatási és tudományos kutatási támogatásoknak milyen a fogadtatása a határokon túli magyar kisebbségi és a többségi társadalomban. Tóth Pál Péter összegzése ebben a vonatkozásban arra a végeredményre jut, hogy „a rendszerváltozás utáni tíz évben a magyarországi támogatások nemcsak a többségi, hanem a kisebbségi magyar környezetben sem voltak ismertek”. Az egyes régiók adatai (Tóth Károly, Gábrity-Molnár Irén, Bíró A. Zoltán munkái) árnyalják valamelyest ezt a megállapítást, de nem cáfolják.

A Berényi Dénes által vezetett kutatási programnak, s az annak eredményeiről számot adó csíkszeredai konferenciának csak néhány elemét idézhettem itt fel. Az összkép ennél jóval gazdagabb, de talán ennyi-

ből is nyilvánvaló, hogy a magyarországi támogatáspolitikai egy új, a jövőben már nélkülözhetetlen fejezettel gazdagodott: a támogatások hasznosulásának vizsgálatával.

Görömbei András

A magyar-magyar tudományosság jegyében

Tudományos konferencia az MTA Magyar Tudományosság Külföldön
Elnöki Bizottság megalakulásának 10 éves évfordulója alkalmából.

MTA, Budapest 2006. 155. lap

Szétszakítottságuk 88 éve alatt a felsőoktatás és a tudományos élet területén feltételezhetően nem igen lehet még egy olyan eredményes tíz évet találni, mint amilyen 1996 és 2006 közé esett. Ezek az eredmények a Berényi Dénes akadémikus által vezetett MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága tevékenységéhez kötődnek.

Nem tudok arról, hogy eddig az immár közel kilencven évet átölelő magyar-magyar kapcsolatok átfogó történetét bárki feldolgozta volna. De arról sem tudok, hogy a kapcsolattörténetről egy-egy időmetszetben jelentek volna meg dolgozatok. A különböző intézmények vonatkozásában is ez a helyzet. Ennek megfelelően a Magyar Tudományos Akadémia azon tevékenységének története is feldolgozásra vár, amelyet a szomszédos országokban rekedt magyarság, magyar tudományosság életben tartása, megerősítése, megjelenése, fennmaradása és eredményessége érdekében az elmúlt 88 évben kifejtett.

A magyar-magyar kapcsolatok elmúlt 88 éves történetét három nagy korszakra lehet osztani. Úgy vélem, hogy nem távolodok el a valóságtól, ha ismeretlennek tartom azt, ami ezen a téren az első korszakban az összeomlás és az 1945 közötti időszakban történt. A második korszakban, te-

hát 1945 és 1990 között az intézményes magyar-magyar kapcsolatok hiányoztak vagy nagyon is esetlegesek voltak, főként a személyes viszonyokon nyugodtak. Az ún. testvéri tudományos akadémiák együttműködési szerződéseiben ugyanis a proletár internacionalizmus által meghatározott kapcsolati sémákba a magyar tudományosság pártolása nem fért bele. Radikális változást ezen a területen is a rendszerváltozás hozott, amely egyben a magyar-magyar kapcsolatok harmadik időszakának kezdete is.

Mint minden új képződménynek, úgy az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága 1996-ban megkezdett tevékenységének is voltak előzményei. S azok alapján, ami elsősorban 1990 és 1996 között ezen a területen történt, azt lehet mondani, hogy az Elnöki Bizottság létrehozása szükségszerű volt. Azt viszont már a véletlenek közé sorolom, hogy az Akadémia elnöke a bizottság vezetésére egy fizikust, Berényi Dénes akadémikust kérte fel. A kiválasztást tehát véletlennek tartom, ennek ellenére az elmúlt tíz év eredményei azt mutatják, hogy erre a feladatra jobb, alkalmasabb személyt Berényi Dénesnél nem igen lehetett volna találni.

Mindezt tárgyyszerűen akkor is meg kellett állapítanom, ha tudjuk, hogy az Elnöki Bizottság megalakulásának 10 éves évfor-